

Međugeneracijski prijenos traume: Spoznaje iz tri istraživačke perspektive za praksu socijalnog rada utemeljenu na znanjima o traumi

prof. emerita Marina Ajduković

Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Plenarni simpozij

**XIV. Konferencija socijalnih radnika: Socijalni rad i mentalno zdravlje
15. - 17. rujna 2025., Vodice**

***Ovaj je rad financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom (IP-2020-02-5967)
2021-2025***

Nešto sasvim osobno... od kuda motivacija za ovaj istraživački projekt...

- Dijete sam roditelja koji su bili djeca i doživjeli traumatske događaje tijekom II. svjetskog rata
- U razdoblju Domovinskog rata bila sam majka dvoje male djece i organizirala i u okrilju Društva za psihološku pomoć provodila različite oblike psihosocijalne podrške djeci prognanoj i izbjegloj iz svojih domova zbog ratnih zbivanja
 - Isprepletala se moja akademska i istraživačka karijera s pomažućim radom
 - Ajduković, M., & Ajduković, D. (1993). Psychological well-being of refugee children. *Child Abuse and Neglect*, 17(6), 843–854. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(08\)80014-2](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(08)80014-2)

Psihosocijalna pomoć prognanicima u kolektivnom smještaju GŠC Zagreb i Giza Karlovac (1993-1997) 3.200 prognanika

Psihosocijalna pomoć u procesu povratka prognanika (Slunj, Hrvatska Kostajnica, Dubica i Dvor) (1997-2002)

Kako je bilo tada djeci?

Iz arhive kolegice Irene Barišić

*Svjedočba
Progonstvo*

...noga jutro vidjeli smo traktore na cesti pune rođaka i prijatelja, od tate rekao je da se spremamo. Ja sam bio uzbuđen susjeda je pitala dali može, a mi smo krenuli u Blagaj povezli smo traktor i avio. Mi je drago što se vozim sa svojim prijateljima, a u Blagaju smo bili isdana u sklonište. Zatim su nas odveli u logor preko vode. Kada je vlak ušao su žene i djeca a ocaevi oostali su sam tužan što nejdju ocaevi.

...smo putovali osjećao sam glad i žed. Kada smo ~~stali~~ stali došao je tata kod nas. Otkrio je mene i brata da budemo kod njegovog. Ja sam imao vode i jela a brat i ja su jeli. Ja i mama popila i ja i brat smo jeli kruh. Ja i djeda su razdvojili a mi smo ostali sa mamom. Ja sam jer sam bio sam sa bratom. Kada smo tražiti mamu tata nam je vikao.

Ja sam progonica iz iz jednog malog sela kraj ...selo je malo u njemu nema baš mnogo stanovnika. Godine 1991. godine morala sam otići iz svoj lijepog sela i još desetak stanovnika ostali smo do zadnjeg. Bili smo jedini od djece. Mnogo toga sam preživjela. Kako ljudi umiru. Teško je bilo otići i sve ostaviti. Naše sudbina je tako htjela. Otišli smo svi u selo ...lo. Otišla sam u ...u poklije podne. Prenosila sam ...rići. Jedna obitelj nam je rekla da kod njih ...bitelj je ^{bio} jako dobra. U jutro smo nastavili ...o u Zagreb. Pred noć našli smo se na našoj ...Velom Lošinj. Tamo su svi iz Topuskog. Moj ...imao brata, tako da nas je on primio dok ...ste u odmaralištu. Tamo sam posla u ...red ...zevšila ga sa vrlo dobrim uspjehom. Svi su ...ajviše profesori. U Lošinj sam bila godina ...tata je morao raditi pa smo došli ovdje ...sam ponovno stekla nove prijatelje. Posla ...razred. Tu je bilo jako dobro stalno ...i igrali. Ali jednog dana u Sisku se zač ...smo morali poći u sklonište. I opet sam ...nih dana u mom selu i padale su granate ...puste i nigdje nije bilo prolaznika. U ...ponovno se oglašila sirena prestonak opo ...le sam u baraku. Sutru se isto to ...morala poći u sklonište. Tako tri

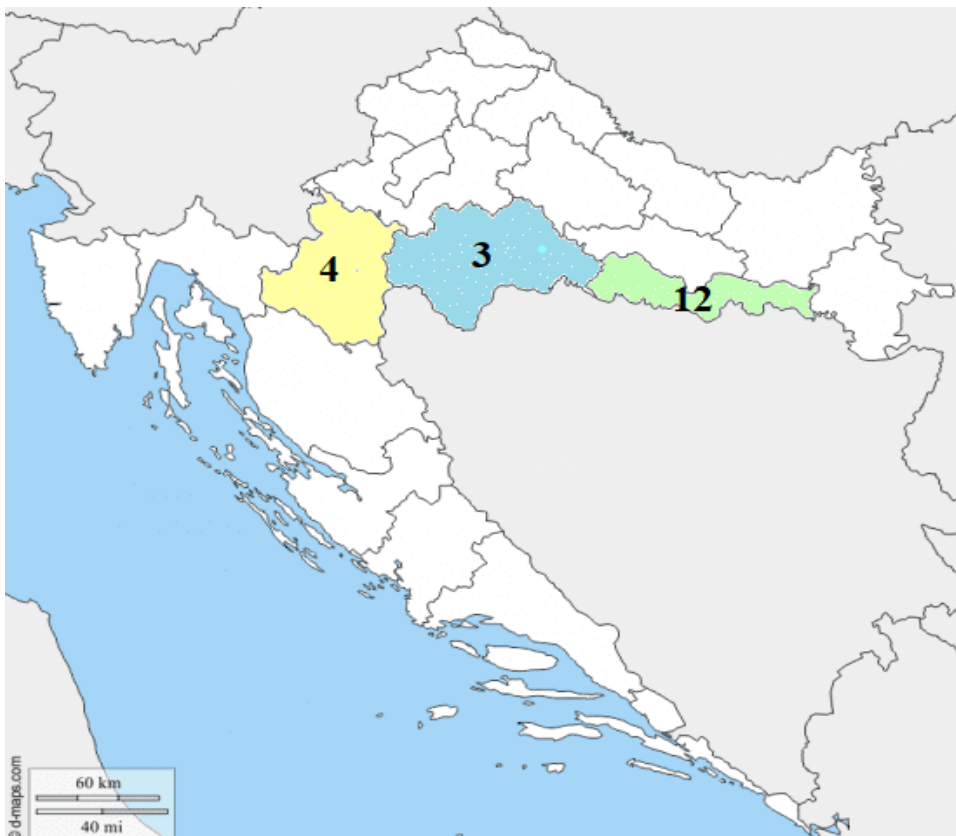
Nešto sasvim osobno.... od kuda motivacija za ovaj istraživački projekt

- Mislila sam da više nikada neću imati dodira s ratom i bavila sam se s tzv. mirnodopskim traumama
- Kao članica HDTs, ESTSS i ISTSS sam i dalje puno učila o učinku ranih trauma i međugeneracijskom prijenosu traume i inspirirale su me ideje socijalnog rada utemeljenog na znanjima o traumi
- I onda je došao poziv da sudjelujem u Nizozemskoj na skupu povodom završetka II. svjetskog rata i da budem jedna od sudionica u knjizi „Family, Generations and War. Historical, Psychological and Artistic views” (Captain, E. & Moore, T. 2014) (eds.). Rat i njegovi učinci su mi se vratili kroz neka „druga vrata i doživljaj rata djeteta čiji su roditelji bili traumatizirani tijekom II svjetskog rata”.
- Od 2017. do 2019. opet sam počela raditi u područjima pogođenim ratom u području Donbasa u Ukrajini. Rat i njegovi učinci su mi se vratili kroz neka „treća vrata”
- Tada se počela razvijati ideja ovog projekta i u jednom trenutku sam shvatila SAD JE TRENUTAK
 - Danas su djeca koja su odrastala tijekom Domovinskog rata roditelji adolescenata

Istraživački projekt „Međugeneracijski prijenos rizika za mentalno zdravlje adolescenata”

- Znanstvena motivacija za istraživanje međugeneracijskog prijenosa rizika za mentalno zdravlje adolescenata, čiji su roditelji odrastali ili bili mladi odrasli tijekom Domovinskog rata je višestruka:
 - unutar profesionalne zajednice raste svijest o poteškoćama i rizicima za mentalno zdravlje djece i adolescenata;
 - kao zemlja pogođena ratom, nismo do sada istražili dugoročne učinke rata na mentalno zdravlje i roditeljstvo uključujući epigenetske promjene
 - naš svijet prolazi kroz mnoge krize velikih razmjera – ratni sukobi, posljedice pandemija, klimatske promjene, a nasilje u bliskim odnosima još uvijek je životna činjenica za mnogu djecu, žene i obitelji
 - svijest da potrebe traumatiziranih pojedinaca, obitelji i zajednica zahtijevaju specifičan pristup dovela je do razvoja koncepta „skrb utemeljena znanjem o traumi”
- Iako je tema dugoročnih posljedica rata za mnoge pojedince, obitelji i zajednice u Hrvatskoj iznimno važna, ona je znatveno zanemarena.
- Iako su ideje i načela „skrb utemeljena znanjem o traumi” sve poznatiji u našoj profesionalnoj zajednici još nisu dovoljno integrirani u intervencije i mjere različitih politika.

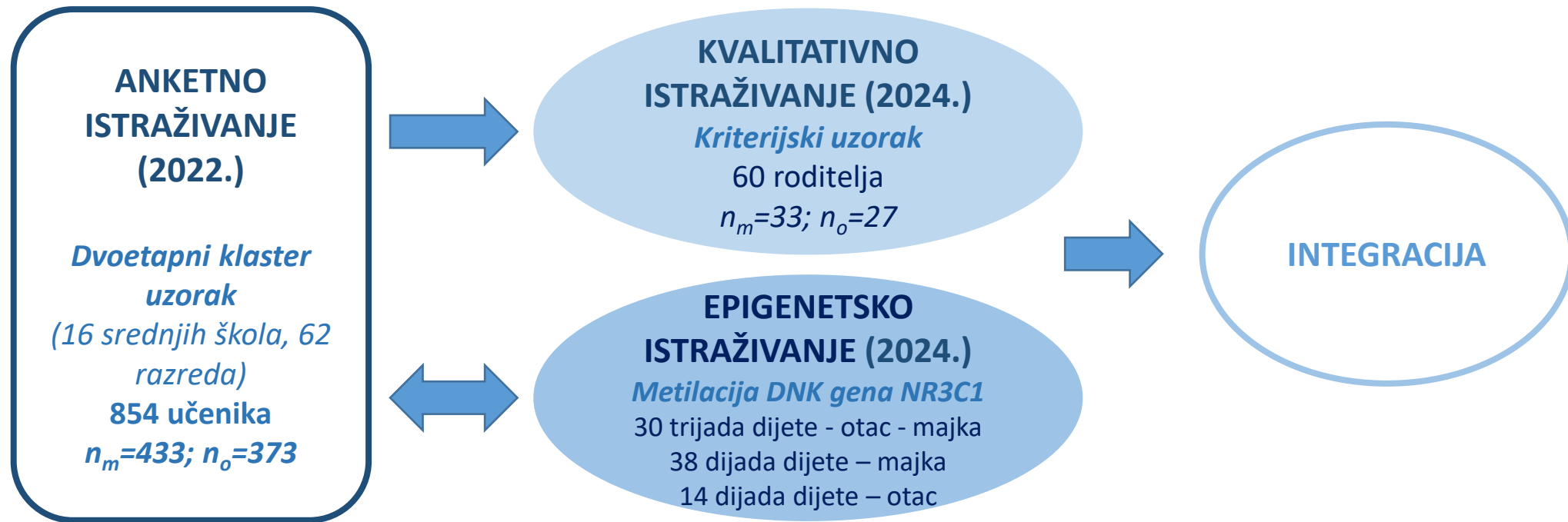
Područje provođenja projekt „Međugeneracijski prijenos rizika za mentalno zdravlje adolescenata”

- ✓ **Populacija:** učenici prvih razreda srednjih škola s područja Brodsko-posavske, Sisačko – moslavačke i Karlovačke županije te njihovi roditelji
- ✓ **Odabir županija** → ratna stradanja tijekom Domovinskog rata (1991. -1995.)

Metodološki okvir projekt „Međugeneracijski prijenos rizika za mentalno zdravlje adolescenata“

- Kombinirani metodološki pristup → **eksplanatorni sekvencijalni nacrt**

- Samo je ovakav nacrt istraživanja mogao omogućiti da se uključe obje skupine mehanizama prijenosa traume i s njom povezanih poteškoća mentalnog zdravlja – socijalizacijski i epigenetski – s ciljem promicanja interdisciplinarnog i holističkog pristupa ovoj temi.

Epigenetsko istraživanje

- Cilj - ispitivanje povezanosti nepovoljnih životnih događaja i ratnih iskustava roditelja s epigenetskim promjenama kod njih i njihove djece, s fokusom na metilaciju DNK gena FKBP5 i NR3C1.
- Članovi istraživačkog tima uvježbani za taj postupak su proveli prikupljanje epigenetskog materijala u lokalnim zajednicama.
- Genetski materijal prikupljen je korištenjem jednostavne i bezbolne metode brisa unutrašnje strane obraza koja je već korištena s djecom predškolske i školske dob. Analize su provedene u laboratoriju Medicinskog fakulteta u Zagrebu.
- Uzorak:
 - 30 trijada djeteta - otac – majka
 - 38 dijada djeteta – majka
 - 14 dijada djeteta – otac

Dosadašnje spoznaje vezane uz gen NR3C1

- Promjene NR3C1 gena, poput povećane metilacije, povezane su s promijenjenim odgovorom na stres i povećanom osjetljivošću za razvoj različitih psihijatrijskih poremećaja, uključujući depresiju, posttraumatski stresni poremećaj (PTSP) i anksioznost
- Takve promjene povezane su s traumatskim iskustvima, npr. povećana metilacija gena NR3C1 uočena je kod osoba koje su doživjele zlostavljanje u djetinjstvu te žena koje su doživjele ratnu traumu

Uzorak roditelja

Majke

- Dob: $M = 46,68$; $SD = 4,101$ (TR = 39-57)
- Broj traumatskih događaja
 - Prije rata: $M = 0,62$; $SD = 0,888$ (TR = 0-3)
 - **Za vrijeme rata: $M = 4,52$; $SD = 3,381$ (TR = 0-17)**
 - Nakon rata: $M = 1,51$; $SD = 1,891$ (TR = 0-12)
- **Simptomi PTSP 35,4%**

Očevi

- Dob: $M = 50,42$; $SD = 5,547$ (TR = 42-68)
- Broj traumatskih događaja
 - Prije rata: $M = 0,72$; $SD = 0,934$ (TR = 0-3)
 - **Za vrijeme rata: $M = 5,95$; $SD = 3,748$ (TR = 0-13)**
 - Nakon rata: $M = 1,95$; $SD = 2,468$ (TR = 0-11)
- **Simptomi PTSP 18,6%**

Rezultati – metilacija gena NR3C1

	M (CPG1-CPG13)	min (CPG_avg)	max (CPG_avg)	M (CPG_avg)	SD (CPG_avg)
Učenici	11%-47%	10%	50%	21%	7,693
Majke	13%-48%	10%	60%	22%	12,440
Očevi	11%-42%	10%	53%	20%	8,331

- U zdravoj populaciji je razina metilacije gena NR3C1 1-10% (Perroud i sur., 2014.).
- Ovako visoke razine metilacije gena NR3C1 upućuju da se radi o sudionicima među kojima je raširena biološka trauma

Početni rezultati

Međugeneracijski prijenos

- Povezanost metilacije gena djece i metilacije majki
 $r = ,245^*$ do $r = ,491^{**}$
- Uglavnom nema značajnih povezanosti između metilacije gena očeva i djece

Traumatski događaji učenici

- Djevojke: metilacija gena i učestalost doživljavanja tjelesnog nasilja od strane roditelja $r = ,330,^*$ do $r = ,446^{**}$

I što nam je u cjelini donijelo ovo istraživanje?

- Složeni **eksplanatorni sekvencijalni nacrt** istraživanja omogućio nam je da dobijemo uvid u mehanizme prijenosa traume i s njom povezanih poteškoća mentalnog zdravlja – socijalizacijski i epigenetski – u redovnoj populaciji.

Značaj interdisciplinarnog i holističkog pristupa.

A sad idemo na detaljniji prikaz mentalnog zdravlja adolescenata i roditeljstva majki i očeva koji su odrastali u vrijeme Domovinskog rata s posebnim osvrtom kako se naveden spoznaje mogu koristiti za unapređenje intervencija i politika utemeljenih na empirijskim spoznajama i integriranih s vizijom socijalnog rada utemeljenog na znanjima o traumi 😊